

Pregledni rad

UDK 398:929Medenica R.

Nikola POPOVIĆ (Cetinje)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

nikola.popovic@fcjk.me

**STAZAMA GEZEMANA, MURKA, PERIJA, LORDA –
RADOSAV MEDENICA KAO TERENSKI ISTRAŽIVAČ**

Teško je naći autora koji je s manje monografija ostavio veći trag u crnogorskoj i južnoslovenskoj nauci o (usmenoj) književnosti od Radosava Medenice. Ne samo što je u šest decenija dugoj naučnoj karijeri napisao dvije značajne monografije (*Banović Strahinja u krugu varijanata* i *Naša narodna epika i njeni tvorci*), objavio desetine priloga u crnogorskoj i južnoslovenskoj periodici, bio pokretač najdugovječnijeg domaćeg časopisa *Zapisi*, bio vlasnik i glavni urednik međuratnog specijalizovanog časopisa *Prilozi proučavanju narodne poezije*, učestvovao na čak četrnaest simpozijuma Saveza folklorista Jugoslavije, Radosav Medenica ostvario se na svim poljima proučavanja usmene književnosti – i to kao terenski istraživač, kao teoretičar usmene književnosti i komparatist. Time je zavrijedio posebno mjesto u krugu crnogorskih proučavalaca usmene književnosti, rame uz rame s Nikolom Banaševićem, Vidom Latkovićem i Novakom Kilibardom.

Ključne riječi: *Radosav Medenica, usmena književnost, terenska istraživanja, Gerhard Gezeman, Matija Murko, Milman Peri, Albert Lord, epska pjesma, Sarajevo, Resava, Morača*

Dok je nepatvorenu usmenu književnost, praktično u njezinom zenitu, uspio da fiksira vrijedni sakupljač i folklorist Vuk St. Karadžić, učinivši je poznatom širim evropskim krugovima, drugi talas u istraživanju usmenosti kod Južnih Slovena – i to onaj s početka XX vijeka – obilježili su mahom strani naučnici. Osim Matije Murka, poznatog slovenačkog folklorista, Gerharda Gezemana, njemačko-srpskog istraživača te dvojicu Amerikanaca, Milmana Perija i Alberta Lorda, zaslužnih za *rješavanje* homerskog pitanja, posebno mjesto pripada domaćem istraživaču – Radosavu Medenici.¹ U ovome kratkom prilogu osvrnućemo se na taj manje poznat segment Medeničina naučnoistraživačkog rada.

Neupućenog čitaoca mogla bi zavesti činjenica da je Medenica za dugoga bavljenja naukom objavio svega dvije monografije. *Banović Strahinja u krugu varijanata i tema o neveri žene u narodnoj epici*² i *Naša narodna epika i njeni tvorci*³, uz studijsku knjigu *Nekoliko najistaknutijih problema iz naše*

¹ Radosav Medenica rođen je 25. maja 1897. godine u selu Lugovi kod Kolašina. Osnovnu školu završio je u rodnom gradu. Gimnazijsko školovanje na Cetinju prekidano je balkanskim ratovima i Prvim svjetskim ratom. Po završetku rata nastavio je školovanje u podgoričkoj gimnaziji. Nakon završene srednje škole upisao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu njemački jezik i književnost. Nastavničku službu započeo je u Žombolju (Rumunija), da bi potom četiri godine radio kao profesor njemačkoga jezika u cetinjskoj gimnaziji. Godine 1925. proveo je šest mjeseci na specijalizaciji u Lajpcigu. Počev od 1929. nastavničku karijeru Radosav Medenica vezao je za Drugu beogradsku gimnaziju, u kojoj će ostati do penzionisanja. Osim dvadeset štampanih udžbenika i priručnika iz njemačkog jezika za sve razrede gimnazija i građanskih škola, objavio je veliki broj radova iz oblasti nauke o usmenoj književnosti, folkloristike, komparatistike. Preveo je više knjiga s njemačkog, među kojima i knjigu Gerharda Gezemana *Čojstvo i junaštvo starih Crnogoraca* (1968) a iskazao se i kao priređivač osam knjiga (između ostalih antologije *Crnogorske anegdote* (1967) za prestižnu biblioteku *Luča Grafičkoga zavoda i Erlangenskoga rukopisa* (1987), najstarijeg zbornika predvukovske usmene poezije). Zajedno s Vidom Latkovićem, Ilijom Zorićem, Milanom Vukićevićem i pod vodstvom Dušana Vuksana na Cetinju učestvuje u pokretanju najdugovječnijeg domaćeg časopisa *Zapisi* (1927). Od 1934. do 1940. godine Radosav Medenica vlasnik je i glavni urednik (zajedno s Alojzom Šmausom) specijalizovanog međuratnog časopisa *Prilozi proučavanju narodne poezije*, u kojem sarađuju eminentna imena jugoslovenske i evropske nauke (Gerhard Gezerman, Matija Murko, Valter Vinš, Jozef Mata, Tihomir Đorđević, Svetozar Matić, Veselin Čajkanović, Aleksandar Belić, Bogdan Popović, Vido Latković, Nikola Banašević, Trifun Đukić i drugi). U periodu od 1958. do 1974. učestvovao je na čak četrnaest kongresa Saveza folklorista Jugoslavije. Osim crnogorske značajan doprinos dao je srpskoj, bosanskohercegovačkoj, hrvatskoj, makedonskoj i albanskoj (arbanaškoj) nauci o usmenoj književnosti. Objavljivao je radove u svim značajnijim jugoslovenskim te sarađivao s više renomiranih njemačkih časopisa. Umro je u Beogradu 1987. godine.

² Radosav Medenica, *Banović Strahinja u krugu varijanata i tema o neveri žene u narodnoj epici*, Naučno delo, Beograd, 1965.

³ Radosav Medenica, *Naša narodna epika i njeni tvorci*, Obod, Cetinje – Beograd, 1975.

*usmene (narodne) epike*⁴ – predstavljaju dio najvažnije ali isto tako i završne faze bogate naučne karijere Radosava Medenice. Slijedeći pristup koji smo koristili u prethodnom tekstu⁵, mi ćemo višedecenijski doprinos Radosava Medenice i u ovom tekstu sagledavati ne preko hronološkoga, u sličnim radnjama tipičnijeg pristupa, već prije svega preko tematološkog. No prije nego se osvrnemo na njegove komparatističke studije, iz kojih je proizašla *komparatistička* monografija o Banović Strahinji, ili desetine studija, svojevrtnih prolegomena za *Našu narodnu epiku i njene tvorce* – uz Kilibardinu *Istoriju crnogorske usmene književnosti* najznačajniju sintezu naše usmene literature – dužni smo ukazati na jednu pojedinost koja Medenicu s punim pravom odvaja od drugih proučavalaca usmene književnosti. Riječ je o terenskim ispitivanjima Radosava Medenice.

Iako se ne mogu mjeriti s onim Matije Murka, Gerharda Gezemana ili pak Milmana Perija i Alberta Lorda, terenska istraživanja Radosava Medenice za našu nauku o usmenoj književnosti nijesu bez značaja. Istraživanje recentne epske-guslarske pjesme u Resavi⁶ 1935. godine (samostalna); značajna ekspedicija koju su pod vođstvom Gerharda Gezemana u Sarajevu (1937) organizovali Njemačka akademija, Državni institut za njemačko muzičko ispitivanje (Berlin), Muzikološki institut Univerziteta Frankfurt na Majni i Odjeljenje za lingvistiku istog univerziteta (čiji su učesnici bili Radosav Medenica i Alojz Šmaus – prim. N. P.), te treća, *crnogorska* ekspedicija (samostalna) u Gornjoj Morači⁷ (1939) – vrijedna su dopuna bibliografije ovog našeg vrijednog tumača usmenosti.

Uz pomoć Zadužbine Sare i Vase Stojanovića, septembra mjeseca 1935, Medenica je obišao „celu Donju Resavu (današnji administrativni srez resavski) i od Gornje Resave (današnji srez despotovački) Brestovo, Veliki Popović, Plažane, Grabovicu, Milivu i Despotovac“.⁸ Bez obzira na činjenicu da resavski kraj i cijelo područje severozapadnog dijela tzv. uže Srbije nije imalo snažnije epske tradicije, Medenica je istraživao recentno stanje na tom prostoru. Na osnovu građe koju je prikupio, obavivši razgovor s oko 50-ak guslara, Medenica zaključuje kako se epska pjesma u resavskom kraju „degenerisala

⁴ Radosav Medenica, *Nekoliko najistaknutijih problema iz naše usmene (narodne) epike*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1986.

⁵ Nikola Popović, „Između *metodologije* i *ideologije* – skica za naučni portret Radosava Medenice“, *Lingua Montenegrina*, FCJK, Cetinje, br. 25, 2020, str. 469–485.

⁶ Radosav Medenica, „Epska pesma u Resavi“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god III, br. 2, 1936, str. 276–286.

⁷ Radosav Medenica, „Guslarska tradicija Danilovića u Donjoj Morači“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god. VI, br. 1, 1939, str. 100–112.

⁸ Radosav Medenica, „Epska pesma u Resavi“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god III, br. 2, 1936, str. 276.

i izgubila ne samo svoj duh i zamah nego i svoju frazu, svoj epitet, svoj jezik pa i svoj stih“ te da je „u punom i definitivnom procesu raspadanja“.⁹

Poznati njemački slavist i folklorist Gerhard Gezeman, ohrabren uspjehom koje mu je donijelo snimanje dvadeset zlatnih gramofonskih ploča u Muzikološkom institutu u Berlinu 1929.¹⁰ te interesantna turneja s Vučićem i Andrijom Luburićem po Njemačkoj, đe su, između ostalog, obišli Frankfurt na Majni, rodno mjesto najvećeg prijatelja južnoslovenske epike, velikoga Getea (!) a u Pragu, na primjer, imali svečani prijem kod češkoga predsjednika – on zajedno s kolegama iz Muzikološkog i Fonetičkog instituta iz Frankfurta organizuju snimanje sevdalinki u Sarajevu 1937. godine. Jedan od članova ekspedicije bio je i Radosav Medenica. Na stranicama *Priloga za proučavanje narodne poezije*, u tekstu „Fonografsko snimanje naših narodnih pesama u Sarajevu“, Medenica je donio podatke o tronedeljnom istraživanju ekipe Gerharda Gezemana: „Pored vođe ekspedicije prof. Gezemana, u radu su učestvovali prof. Kurt Huber, muzikolog iz Berlina, i njegov asistent dr. Valter Vinš, dr. Fridrih-karl Redemajer, profesor univerziteta u Frankfurtu i poznati stručnjak za fonetiku, dr. Vilhelm Štauder, asistent muzikolog istog univerziteta, i sa jugoslovenske strane urednici ovoga časopisa (Alojz Šmaus i Radosav Medenica – prim. N. P.). Snimalo se na vrlo preciznom aparatu marke Telefunken, a tehnički rukovalac bio je dr. Štauder koji je dugim radom u institutu u Frankfurtu aparat još naročito usavršio za snimanja ove vrste. Aparat je bio instaliran u stanu ekspedicije u Đačkoj trpezi (u Skenderiji), koji je našoj grupi ljubazno stavila na raspoloženje Banska uprava u Sarajevu, koja je i inače sa mnogo gotovosti i razumevanja pomagala naš rad. Napravljeno je preko sto pedeset snimaka od kojih je najveći deo potpuno uspeo i u pogođu jasnosti teksta i prirodne boje glasa. Od svih pesničkih vrsti najviše je snimljena sevdalinka u svim njenim oblicima. Hvatana je od male dece (dečaka i devojčica), od čijeg se pevanja u toplim večerima razleže po Bistriku, Bembaši, Jekovcu i ostalim mahalama, od momaka, neukih i prostih radnika, ili obrazovanih zanatlija, trgovaca i činovnika, muslimana, pravoslavnih ili katolika, begovskih klasa, do najizrazitijeg pevača sevdalinke, Nikole Stojkovića, nekadašnjeg begovskog pevača, koji je sevdalinku pevao i doživljavao još u onim krugovima koji su bili uglavnom i njeni najvažniji nosioci, i koji ima još izvanredno mnogo osećanja i razumevanja za pravi toni i pravi polet i pravu senzualnu mistiku sevdalinke, a koga su njegovi poštovaoci i prijatelji, prilikom dvadesetpetogodišnjice njegove pesme, nazvali banalnim izrazom ‘kraljem bosanske sevdalinke’“¹¹ (Medenica 1937a: 273–274).

⁹ Isto, str. 286.

¹⁰ Od kojih osamnaest sadrži snimke Tanasija Vučića, uz Petra Perunovića najpoznatijeg guslara toga doba. Više u: Radosav Medenica, *Naša narodna epika i njeni tvoreci*, Cetinje – Beograd, 1975.

¹¹ Radosav Medenica, „Fonografsko snimanje naših narodnih pesama u Sarajevu“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, 1937, str. 273–274.

Bez obzira na to što je fonografsko snimanje bilo prije svega usmjerenom na bilježenje sevdalinke u svim njezinim pojavnim oblicima, ekspediciju Gerharda Gezemana i grupe njemačkih naučnika iz 1937. godine Medenica je, interesantno, iskoristio ne bi li u hanovima Baš-čaršije potražio guslare i epsku pjesmu. Dok su za proučavaoče lirske i senzualne usmenoknjiževne pjesme daleko značajniji zvučni zapisi Nikole Stojkovića, „kralja bosanke sevdalinke“¹², za sve one koji drže do epike i bogatog južnoslovenskog epskog nasljeđa nijesu bez značaja dva putujuća „slepca-guslara“ koje je Medenica pronašao. U pitanju su „jedan mladi, kršni Ličanin od 25 godina, Nikola Korica po imenu, bistar i vrlo trezven, rodom iz Mogorića kod Gospića, drugi Ciganin Jovan Antić, star 57 godina, iz Sarorca kod Velikog Orašja, koji stalno naglašava da je Srbin iako je cigo iz prve“.¹³

Ne samo da analizira bogat repertoar epskoga dvojca, interesantan način izvođenja pjesama, u kojem simultano gudi svaki sa svojim guslama (s dvije žice/strune); đe Nikolu Koricu, glavnog pjevača prati pomoćni Jovan, podržavajući njegov stil, Medenica rekonstruiše stanje epske pjesme na gotovo cjelokupnom južnoslovenskom prostoru – i to prvenstveno na osnovu odgovora koje je dobio od tih putujućih guslara-informatora: „Ma da se iz podataka koje daju ovi slepci-guslari o pojedinim krajevima naše zemje ne smeju izvlačiti neki dalji zaključci o životu narodne pesme i raspoloženju publike da je čuje i njom se zabavi, jer ljudska samilost igra tu znatnu ulogu, ipak nije beznačajan fakt da ovi guslari od narodne pesme mogu živeti i da ona u svima krajevima ima u izvesnim slojevima narodnim svoju publiku, koja je još voli i njom se zanositi u oduševljavaju.“¹⁴

Na osnovu tri istraživačke ekspedicije u kojima je učestvovao i podataka koje je saopštio, može se zaključiti samo jedno. Radosav Medenica bio je i ostao najdosljedniji komparatist u crnogorskoj nauci o usmenoj književnosti. Čak i ovlašnim pogledom na istraživačke poduhvate, nastale prije najznačajnijih studija njegovih, u godinama još uvijek žive usmenoknjiževne guslarske produkcije – u *nestajanju*, jasno se vidi prepoznatljiv komparatistički rukopis Radosava Medenice. Ili po riječima Marka Durutovića, u povodu izlaska iz štampe knjige *Naša narodna epika i njeni tvorci*, skoro tri decenije kasnije: „Ona potvrđuje veliki dar autora, njegovu sklonost i sposobnost da traga za

¹² O istraživačkom putovanju Gerharda Gezemana i njemačke ekspedicije videti više u: Vlado S. Milošević, „Rad ekspedicije prof. dra Gerharda Gezemana na fonografisanju narodnih pjesama u Sarajevu 1937“, *Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, Odjeljenje književnosti i umjetnosti, 1973, str. 185–208.

¹³ Radosav Medenica, „Dva putujuća slepca-guslara“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god. IV, br. 2, 1937, str. 291.

¹⁴ Isto, str. 300.

mnoštvom neotkrivenih problema i pojedinosti od kojih pravi sintezu i sistem. Medenica ne dolazi do čvrstih naučnih istina spekulativno, već su to aspekti koji su se dugo kristalisali i slivali u jednu prečišćenu cjelinu, koja predstavlja novu potvrdu intenzivnog istraživačkog rada, a, takođe, i svjedočanstvo o jednoj potpunoj zrelosti koja je zasnovana na širokom iskustvu i izvanrednom poznavanju materije o kojoj je riječ.¹⁵

Literatura

- Durutović, Marko „Radosav Medenica, ‘Naša narodna epika i njeni tvorci’, Cetinje – Beograd, 1975“, *Prosvjetni rad*, god. XVI, 1975, br. 15, str. 5.
- Martinović, Dušan J, *Porteti*, Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore „Đurđe Crnojević“. Cetinje, 1990.
- Medenica, Radosav „Dva putujuća slepca-guslara“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god. IV, br. 2, 1937, str. 291.
- Medenica, Radosav „Epska pesma u Resavi“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god III, br. 2, 1936, str. 276.
- Medenica, Radosav „Epska pesma u Resavi“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god III, br. 2, 1936, str. 276–286.
- Medenica, Radosav „Fonografsko snimanje naših narodnih pesama u Sarajevu“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, 1937, str. 273–274.
- Medenica, Radosav „Guslarska tradicija Danilovića u Donjoj Morači“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god. Vi, br. 1, 1939, str. 100–112.
- Medenica, Radosav, *Banović Strahinja u krugu varijanata i tema o neveri žene u narodnoj epici*, Naučno delo, Beograd, 1965.
- Medenica, Radosav, *Naša narodna epika i njeni tvorci*, Obod, Cetinje – Beograd, 1975.
- Medenica, Radosav, *Nekoliko najistaknutijih problema iz naše usmene (narodne) epike*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1986.
- Milošević, Vlado S., „Rad ekspedicije prof. dra Gerharda Gezemana na fonografisanju narodnih pjesama u Sarajevu 1937“, *Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, Odjeljenje književnosti i umjetnosti, 1973, str. 185–208.
- Popović, Nikola „Između metodologije i ideologije – skica za naučni portret Radosava Medenice“, *Lingua Montenegrina*, FCJK, Cetinje, br. 25, 2020, str. 469–485.

¹⁵ Marko Durutović, „Radosav Medenica, ‘Naša narodna epika i njeni tvorci’, Cetinje – Beograd, 1975“, *Prosvjetni rad*, god. XVI, br. 15, 1975, str. 5.

Nikola POPOVIĆ

**FOLLOWING THE PATHS OF GESEMANN, MURKO, PARRY,
LORD – RADOSAV MEDENICA AS A FIELD RESEARCHER**

It is difficult to find an author who left a greater mark in Montenegrin and South Slavic research on (oral) literature with fewer monographs than Radosav Medenica. In addition to writing two important monographs (*Banović Strahinja u krugu varijanata* and *Naša narodna epika i njeni tvorci*) and publishing dozens of articles in Montenegrin and South Slavic periodicals, in the course of his six-decade-long research career he also initiated the longest-running domestic journal *Zapisi*, acted as the owner and editor-in-chief of the interwar specialised journal *Prilozi proučavanju narodne poezije*, and participated in as many as fourteen symposia of the Association of Folklorists of Yugoslavia. Radosav Medenica was successful in all fields of study of oral literature – as a field researcher, as a theorist of oral literature and a comparator. He thus earned a special place among Montenegrin scholars of oral literature, side by side with Nikola Banašević, Vido Latković and Novak Kilibarda.

Key words: *Radosav Medenica, oral literature, field research, Gerhard Gesemann, Matija Murko, Milman Parry, Albert Lord, epic poems, Sarajevo, Resava, Morača*